

MOSSÈN JOSEP PLA: "POPULARISME" POÈTIC DE POSTGUERRA A ALAQUÀS

DE POETES I TRADICIONS

Els poetes, tant a casa nostra com arreu, no són un tipus de persones que destaquen per la seua abundància; tot i tenir present el seu caràcter reservat, és òbvia la seua marginalitat. Els que són o ho han estat, solen caracteritzar-se pel fet de posseir un grau alt de sensibilitat que, si bé no forçosament, sol comportar un cert sentimentalisme. Però com ja hem apuntat, els poetes no abunden; si llevem aquells que escriuen poemes pels llibrets de falla i de festes, els ocasionals versos d'algun personatge tocat per la inspiració o aquells de joves exaltats d'amor i passió, poques són les persones que d'una forma seriosa i continuada, regular en la seua vida, dediquen un temps considerable a esplaiar-se amb la paraula, a escriure poesia o almenys a intertar-ho. Intertar d'expressar allò que tot el món sap dir, d'una manera distinta, poc comuna, que atorgue el tret personal de l'autor, la seua signatura, tot procurant que les seues paraules produeixen els efectes més subjectius possibles, que arriben al cor de l'interlocutor, sempre cercant un efecte estètic que es acompanyat d'una voluntat de bellesa.

Si la poesia està en crisi, cal fer esforços per remeiar-ho. Els certàmens en són una bona eixida. Darrerament s'ha engegat un concurs de poemes a la Mare de Déu de l'Olivar, que de ben segur que quallarà entre nosaltres, poble d'Alaquàs, i ho farà per dos motius, pels mateixos que la patrona és el símbol d'inspiració:

1r. Perquè la poesia, al mateix temps que ens fa esforçar-nos per aconseguir un major domini de la llengua, humanitza les nostres vides i la relació entre les persones. No s'escriuen poemes als enemics, ni a les màquines sinó a les persones estimades, a allò que ens és agradable i estimem, i que, d'una forma o altra, volem donar el nostre reconeixement.

2n.-Perquè València, i també Alaquàs, és un poble amb gran tradició poètica, i que sovint ha trobat la seua inspiració en sants i patrons, tot i volent expressar així la seua estima.

L'escàs moviment cultural valencià de postguerra no s'entèn sense la poesia escrita en valencià, potenciada mitjançant concursos i certàmens on molts autors trobaren la possibilitat d'expressar-se.

En 1920, tenim constància de la presència directa de la poesia a Alaquàs, quan aleshores es celebraren els Jocs Florals de "Lo Rat Penat" ⁽¹⁾. D'aquesta data ençà, es certifica que la tradició poètica ha estat molt unida al poble. Moltes són les persones que han conreat el vers en el nostre municipi, encara que el fet no s'haja arribat a fer públic; posem el cas, per exemple, d'Elies Borràs Castelló. De segur que ell no és l'únic. Ens cal, però, anar descobrint aquests hòmens tocats per la inspiració poètica. I és en aquesta línia que els alaquassers comptem amb la presència, en la història del nostre poble, d'una persona que reuneix totes les característiques abans esmentades sobre la poesia, i que durant set anys, potser els més difícils del segle, va viure entre nosaltres. Va desenvolupar el no poc significatiu càrrec de rector regent de la parròquia del poble durant els anys de la guerra civil, i sols per això degué ser conegut per tots els habitants. Aquest capellà, mossèn Josep Pla Ferris, de gran formació intel·lectual, tenia una segona vocació, la poesia, la qual anava molt més enllà dels límits purament anecdòtics. A ella dedicà part de la seua vida, potser com una vessant més de la seua continuada tasca pastoral de reconstrucció, i també per ella hem de recordar-lo tots. El fet d'escriure en valencià també ens ha de fer agraiats.

En la seua dedicació literària, no observem un desig d'erudició, sinó una voluntat d'acostament al poble del qual era deutor des de la seua vocació religiosa i pel qual engegava cada matí la seua vida. Si el seu ofici era de servei popular, a la gent, perquè no suposar això mateix de la seua afició literària? Al meu parer, aquesta es destria en dues vessants: la religiosa i la popular; escriure des de motius religiosos per al poble, en el qual, de vegades també troba la inspiració.

Per moltes raons, estem davant una amalgama entre l'home i el poble (d'Alaquàs). A cas no ens és lícit suposar que és a Alaquàs on mossèn Pla consolida la seua vocació literària? És a dir, que és la seua estada al nostre poble el que constitueix el "punt d'arranc" del seu conreu poètic. Les dates ens vénen a donar la raó. Si bé és cert que no tenim dades que recolzen o certifiquen aquesta hipòtesi, tampoc res no ens impedeix d'establir-la. Si fos certa, podríem considerar el poble d'Alaquàs, la seua gent, com els responsables i impulsors d'aquesta vocació literària, ja que suposar un alt grau de relació amb la gent en l'ofici de capellà, no és cap despropòsit metodològic, i la influència sempre és mútua.

Malgrat el fet de no ser fill d'Alaquàs, hem de conèixer-lo per tal d'estimar-lo, sobretot els que no el tractàrem personalment. La seua obra poètica és un bon pas endavant. A més, la seua poesia feta a Alaquàs ens pertany per què ell ens la va donar i perquè no estem disposats a renunciar a ella, sinó a descobrir-la.

(1) Ferrer i Simó, Concepció, "Els Jocs Florals d'Alaquàs de l'any 1920 segons el diari "Las Provincias", dins *Quaderns d'Investigació d'Alaquàs* 1990, pp. 83-88.

DADES PERSONALS

Natural de la Ribera, D. Josep Ramón Pla Ferris va nèixer el 4 de juliol de 1895 a Algemesí ⁽²⁾. Els seus pares, Tomàs i Josefa el van batejar als cinc dies de nèixer en aquesta mateixa localitat, on viuria, amb les seues germanes Josefa i Adelina, fins als 15 anys. Molt jove li vingué la vocació eclesiàstica, i el dia 1 d'octubre de 1910, es traslladà a València per a ingressar en el col·legi de vocacions de Sant Josep. Als vuit anys, el 5 d'agost de 1918, passà al col·legi de la Presentació i Sant Tomàs de Vilanova, on estudià el segon curs de Sagrada Teologia i essent aleshores alumne del Seminari Conciliar Central de València. En el seu pas per aquest darrer centre, exercí els càrrecs de Consiliari en 1920 i Rector en 1921, fins al 1922, any en què el 10 de juny va rebre l'ordenació, als vora 27 anys. Després d'haver cantat la primera missa, la seua vida serà la pròpia d'un pelegrí al servei de l'església, ja que seguint les ordres del bisbat per a complir els ministeris que li eren encomanats, es veié obligat a viatjar per moltes de les comarques valencianes.

El mateix any de la seua ordenació com a capellà, passà a ser coadjutor de Bocarent, on va romandre nou messos, fins que el 1923 es traslladà a Alboraia, on també desenvolupà la seua vida amb el càrrec de coadjutor fins al 1929. Aquest any fou enviat a Xaraco, ara ja en qualitat de rector; allí va viure del 1929 fins el 1935. D'aquest període d'estada a Xaraco, és la més antiga de les poesies que posseïm. Amb tota probabilitat, serà en aquesta etapa en la qual comence a mostrar una dedicació i sensibilitat per la literatura, després d'haver assolit una solidesa personal i professional.

En 1935 fou destinat a Alaquàs amb l'encàrrec de ser rector regent de la parròquia de l'Assumpció, quan n'era rector titular D. Roc Gramin; va substituir l'anterior regent, D. Josep Pla García. A l'església de l'Assumpció, la primera constància escrita que hi ha de la seua presència, és la firma d'una partida de defunció el dia nou d'agost de mil noucents trenta-cinc ⁽³⁾, i la darrera constància també la trobem en la signatura d'una partida de defunció el dia vint-i-set de novembre de mil nou-cents quaranta-dos ⁽⁴⁾.

Durant la guerra civil, mossèn Josep Pla va viure, amagat, al carrer de santa Cecília d'Alaquàs. En finalitzar la guerra, continuà fent la seua tasca eclesial fins el 1942.

(2) Totes les dades biogràfiques són extretes de la fitxa personal d'en Josep Pla i Ferris. N.º 698, arxiu Col·legi sant Tomàs.

(3) N.º 34, tom 34, *Libro de Defunciones de la Iglesia Parroquial de Alacuás, principia 1928 a 1936*.

(4) N.º 40, tom 32, *Libro de Defunciones de la Iglesia Parroquial de Alacuás, principia 1940*.

Simultàniament a aquesta etapa, i per període de dos anys (maig-1940/novembre-1942), va exercir el càrrec de Rector del Col·legi de Sant Tomàs de València, en el qual havia cursat els seus estudis de Teologia.

En abandonar, el 1942, la tasca de rector regent, passà a ocupar la seua plaça, i després d'haver guanyat les primeres oposicions que a tal efecte es feren després de la guerra civil, D. Antonio Sancho Bueno, el 1943, capellà que encara avui resideix al poble.

Per la seua part, l'any 1942, mossèn Pla marxà a Carcaixent on començà exercint el ministeri de rector regent, per passar a ser-ne titular l'any 1945. D'aquesta etapa també hi ha constància de producció literària. Cap a l'any 1948 es torna a desplaçar, aquesta vegada a Alboraià, per prendre el magisteri d'Arxiprest. Allí va romandre fins al 1956, any en que tornà a València per fer-se càrrec de la parròquia de S. Martí, en la qual va viure fins la seua mort, el dia 5 de febrer de 1975. Possseïa els doctorats en Teologia i Dret Canònic, i va rebre la Viola d'or, premi que s'atorgava en els Jocs Florals a la millor poesia que desenvolupava un tema moral o religiós.

El mes següent al de la seua mort, el Butlletí oficial de l'Arquebisbat tragué una nota necrològica sobre ell, de la qual crec que val la pena transcriure el principi: *El 5 de febrero falleció el reverendo señor doctor don José Pla Ferris, sacerdote piadoso e inteligente que puso sus dotes y dinamismo al servicio de Dios y de su Iglesia, fomentando con dedicación y entrega la vida espiritual, llegando su actividad al apostolado social, como en la Asociación de jubilados y pensionistas del Excmo. Ayuntamiento, de la que era su consiliario nato y en cuya fiesta anual a San Martín, Obispo, patrono de la institución, tomaba parte muy activa. Era de exquisita sensibilidad espiritual, cultivando la poesía, en especial en lengua vernácula. Ha dejado varias composiciones, algunas de ellas galardonadas en importantes certámenes.*

Doquiera ha ejercido el ministerio dejó huellas de su paso bienhechor, guardándosele profunda memoria de gratitud y respeto. ⁽⁵⁾

Lluïda visió de la que cal advertir el compromís i l'activitat social en llocs con l'Associació de jubilats.

(5) Necrològica del "Butlletí Oficial del Arquebisbat de València", època III, vol. 16 -1975-Març, n.º 2935, pàg. 228.

LITERATURA DE L'ÉPOCA

Parlar en termes literaris de mossèn Josep Pla, suposa parlar de Paisatgisme Sentimental, nom sota el qual s'engloben tota la colla de poetes que es registren a València des dels anys 20 i durant tota l'època de postguerra, i que troben la seua font d'inspiració en el paisatge valencià més folklorista; "al fons de tota aquesta poesia hi ha sempre la terra, la terra vista, el paisatge" ⁽⁶⁾, cal assenyalar també, com indica Joan Fuster, que aquesta visió mai no serà objectiva, sinó tot el contrari. Es canta a la terra vista com un "patrimoni" ⁽⁷⁾, com una possessió i per tant com una cosa pròpia, identificadora.

Es tracta d'una tendència marcada per un gran caràcter hibridista que engloba tota una sèrie de poetes d'escassa qualitat poètica, afirmació aquesta molt relativa, renegats a cantar les glòries passades del país; una bona dosi de folklorisme, "un vague romanticisme... o de vegades simple manufactura de versos circumstancials" ⁽⁸⁾, en paraules d'E. Ferrer. No es tracta sinó de l'anacrònica perllongació del Pàtria, Amor i Fe renaixencistes i del camí iniciat pel mestre Llorente.

Sota una temàtica escapista d'evasió a la qual s'opta davant la difícil situació social, aquesta tendència no és més que l'expressió de l'evolució i estat que havia assolit la literatura en valencià després d'un irregular procés que arrencava des de finals del segle XIX. És la conseqüència d'una fracassada Renaixença i una molt escassa introducció del Modernisme, reduïda a quatre poetes, més el parany de la gran anarquia ortogràfica. El resultat és un gran nombre d'autors, autodidactes en la seua majoria, que veuen en el conreu de la poesia, donada l'escassíssima i ínfima producció de novel·la i teatre, l'eixida i el reconeixement de la seua inspiració "divina", plasmada en temes pairals i patriòtics. Autors generalment titllats de mediocres i d'ínfima qualitat, el seu marcat to popular no pot ser considerat com un defecte o una característica degradant, sinó més bé com una necessitat exigida per la situació social i literària de les lletres valencianes, que més avant examinarem.

Aquest panorama en canvi, no lleva que siga just reconèixer-los la seua labor, i fins i tot cercar les seues particularitats i nivell de qualitat. Realment ells no són els culpables de la situació. Les condicions socials, polítiques i lin-

(6) Fuster, Joan, *Antologia de la poesia València (1900-1950)*, 7° ed. Eliseu Climent, València, 1980. Introducció.

(7) Fuster, Joan, op. cit. pàg. 55.

(8) Ferrer, Enric, *Literatura i societat. País Valencià, segle XX*, Eliseu Climent, editor, València, 1981, pàg. 94.

güístiques, no permetien altra solució. La irregular evolució literària i social actua com a detonant.

El procés de castellanització que s'imposa després de la guerra civil des de Madrid, no ajuda en absolut i els recolzaments institucionals són inexistents.

"Lo Rat Penat", la primera institució valenciana i valencianista que va permetre el règim, agafà un caire marcadament folclòric i conservador. Així i tot, va ser utilitzada com a plataforma cultural. En molts casos, els autors s'hagueren de doblegar en els seus ideals per tal de no perdre-ho tot i integrar-s'hi, perquè era l'única possibilitat de rebre un mínim suport i reconeixement, i també de mantenir-se en actiu. És el cas, per exemple, de Carles Salvador. El seu treball al si de "Lo Rat Penat" és qualificat de "providencial" ⁽⁹⁾. Des d'allí va engegar uns cursos d'ensenyament de la llengua amb quasi la missió de supervivència.

Però potser allò que més ens interessa de la citada institució, són els seus concursos i certàmens amb els quals va aconseguir posar a escriure poesia a un bon grapat d'autors. Fins a tal punt és tan gran el relleu i continuïtat d'aquests concursos, el més important dels quals és el dels Jocs Florals, que es parla d'estil "ratpenatista" o "jocfloralesc", modalitat que té especial sensibilitat, per exemple, per l'article masculí "lo", la supressió de l'article que precedeix el possessiu, les formes arcaïtzants...

El fet que siga la poesia el gènere majoritàriament conreat, mereix tractament especial. Cal buscar les causes que produeixen la marginació dels altres dos gèneres respecte al poètic, o almenys intentar-ne una hipòtesi; crec que hi ha diverses raons per justificar-ho. La primera quasi ja ha estat esmentada; és l'efecte dels citats certàmens el que provoca una predilecció de la poesia, pel fet d'haver estat aquesta més potenciada. La segona afecta el lector; davant un receptor de cultura limitada, sempre li pot ser més atractiva la lectura d'una poesia, per l'efecte rítmic, i també per raons d'extensió. El lector amb escassos coneixements de la llengua, optarà abans per un poema que no per una novel·la, irremissiblement més llarga.

La tercera raó ateny l'escriptor. El seu també escàs coneixement literari, com també el caos lingüístic imperant, conseqüència d'un desig vulgaritzador i del contagi castellanitzador. Per altra part, el conreu de la novel·la (i el teatre) requereix d'una tradició i d'una dedicació més intensa. I és segur que aquests poetes, a banda de l'afició, tenien el seu ofici. Per tant no és possible considerar-los ni qualificar-los com a poetes professionals perquè no hi tenen una dedicació exclusiva. Però allò ben cert, és que en unes condicions d'anormalitat, tant literària com polític-social, es produeix molta més poesia que no narrativa o teatre.

(9) Sirnbor, V., *Carles Salvador i Gimeno: una obra decisiva*, Diputació Provincial de València, València, 1983.

Després d'aquesta visió extensa però general del moviment en el qual s'integra el nostre autor, i que ens ratifiquen J. Fuster⁽¹⁰⁾ i E. Ferrer⁽¹¹⁾ als seus llibres, ens cal parlar de la relació amistosa existent entre mossèn Josep Pla i el que és considerat com el més prolífic poeta valencià modernista, Josep M.ª Bayarri. Aquest autor tractà el tema religiós en la seua poesia, i potser siga aquesta la relació i motiu de la seua amistat amb el capellà, ja que Bayarri, creient manifest, arriba a afirmar sobre el nostre autor en la seua autobiografia: "El retor Xusèp Pla els versos més clàssicament llatins valensians"⁽¹²⁾, on ens demostra, no sols que tenia constància del capellà i de la seua activitat, sinó que coneixia els seus versos. Per tant, amb més o menys fonament, podem deduir que també l'influència, tant temàticament com estilística.

Mossèn Pla és integrat en el Paisatgisme fonamentalment per raons de temàtica i estil, però ens cap en ell una suposició que no quadra en la resta d'autors, i és que ell, des de la seua condició de religiós, en lloar als seus versos la natura i el paisatge així com els hòmens i els pobles, el que fa es donar gràcies a Déu per tot allò que ell ha creat i que el capellà percep i contempla com l'obra de Déu omnipresent.

Posseïm sis poemes seus que hagen estat publicats. També tenim la certesa de que existeix obra inèdita que esperem que pugua arribar a fer-se pública. Els poemes són: "Encarnación...", "Tots Sants" (Al amic Bayarri), dedicatòria que ratifica els lligams amicals que els uneixen, "Perols d'Alacuàs" (Al perolers "sic" d'allí), "Remelç", "Lo Cant al Creador" i "Pasionàries..." tots ells estan escrits en valencià i publicats a *Almanaque "Provincias"*.

L'OPCIÓ POPULAR

La irregular evolució de les lletres valencianes, arranca des de finals del segle passat i potser té un dels punts claus en els darrers anys de la dècada dels vint, en allò que V. Simbor ha anomenat "Disputa Avantguardista"⁽³⁾; és convenient d'analitzar-la perquè les seues conseqüències marcaran la posterior literatura en valencià. La discussió s'estableix entre dues parts: la

(10) Fuster, Joan, op. cit. pàg. 54.

(11) Ferrer, Enric, op. cit. pàg. 51.

(12) Garcia Garcia, Antoni, "Estudi introductor i transcripció de: P. Francesc Miret", *Esclats poètics*, Gandia, 1987, pàg. 14.

(13) Simbor, Vicent, *Els fonaments de la literatura contemporània al País Valencià (1900-1939)*. Institut de Filologia valenciana-Publicacions de l'Abadia de Montserrat. Barcelona, 1988.

populista o pairalista, on trobem E. Martínez Ferrando, M. Duran de València, F. Caballero Muñoz i E. Duran i Tortajada. Poetes en la seua majoria, aquests són, diguem-ne els conservadors, reacs a la introducció de noves tècniques argumentant entre altres coses "l'especial estat de feblesa de les lletres valencianes, incapaces, en la seua opinió, de resistir socialment una activitat iconoclasta i revolucionària" ⁽¹⁴⁾.

L'altra part, els avantguardistes, innovadors, estan representats per Carles Salvador, Maximilià Thous Llorens i Enric Navarro Borràs. La seua reivindicació consisteix en "un moderat eclecticisme renovador de l'estancat ambient literari valencià" ⁽¹⁵⁾. Aleshores ja hi havia consciència d'endarreriment, d'enfonsament. Possiblement la solució era modernitzar-se i per això els més agosarats demanaven una homologació amb la resta de les literatures europees; però el retardament ja era massa gran, i l'argument dels "populistes" massa fort: la literatura valenciana no estava preparada per a grans innovacions. Calia actuar des de dins. En paraules d'Enric Ferrer "Els populistes... consideraven un error introduir experiències avantguardistes en la poesia d'un país dotat d'una cultura en situació anòmala i que potser encara faria més minoritària i asocial la nostra literatura" ⁽¹⁶⁾.

La guerra civil i la repressió de postguerra truncaren totes les expectatives i els projectes. La literatura de to popular esdevingué l'única manifestació literària en llengua autòctona. Però és ací precisament, en aquest trist panorama, on hem de buscar respostes i solucions per mitjà de preguntes. A cas als autors de postguerra sols els agradava escriure poesia popular? o a cas era l'única possibilitat que tenien? era l'únic tipus de manifestació literària permés per les condicions socials i per la seua pròpia tradició? No hem de suposar que era aquesta poesia la que millor comprenia la gent? Fóra inútil d'emprar bells girs poètics i ampulós vocabulari quan el nivell literari del poble era escàs. Si als anys 20 la situació de les lletres ja era conflictiva i presentava problemes de decadència, la situació d'empitjorament als anys 40, després dels esdeveniments polítics i socials per tots coneguts, no pot ser més obscura. Cal salvar la literatura. I la llengua. Cal salvar el conreu literari del valencià, al preu que siga.

Arribats a aquest punt, farem servir la distinció que estableix A. Ferrando entre literatura "populista" i literatura "popularista" ⁽¹⁷⁾. Amb referència a la literatura valenciana de la Decadència, segle XVII, aquest crític apunta

(14) Simbor, Vicent, op. cit. pàg. 186.

(15) Simbor, Vicent, op. cit. pàg. 186.

(16) Ferrer, Enric, op. cit. pàg. 49-50.

(17) Ferrando, Antoni, "La literatura popularista al País Valencià durant la Decadència. El segle XVII", dins *Estudis de Literatura Catalana al P.V.*, Alacant, 1987.

vàries idees que ens poden ser interessants i que encaixen perfectament en el període literari que nosaltres estudiem.

Ferrando es refereix a la literatura popularista, que no populista, amb els següents termes: "aquella que es complau a tractar temes populars, bé que sense adoptar necessàriament un punt de vista popular", i afegeix "Ben sovint, persegueix uns objectius contraris als interessos autènticament populars" ⁽¹⁸⁾. Aquests interessos podem ser d'allò més variat, però segur que l'ambient polític-social té molt a dir en la seua determinació. La definició, encaixa prou bé en l'etapa literària de la postguerra valenciana; si a més afegim que el professor Ferrando dona com a característiques externes condicionants d'aquest tipus de literatura (popularista), una castellanització de les classes socials i una anormalitat política, la nostra analogia acaba de ser justificada. Amb aquestes idees, el concepte de decadència perd sentit en favor del de "pervivència literària".

Però tornant a la nostra diferenciació, hem de dir que no és el mateix que gent del poble, sense estudis, escriga literatura (populista), que persones amb lletres, capacitades, opten per escriure literatura popular (popularista) per unes determinades raons. La qüestió és esbrinar si la literatura valenciana escrita en la postguerra i de caràcter marcadament popular, és populista o popularista. Certament la qüestió no és gens fàcil. Ens cal examinar els autors, però hem de fer-ho, com molt bé indica A. Ferrando, "si fos possible, sense prejudicis" ⁽¹⁹⁾. Hem de ser imparcials i no emetre, de bell antuvi, qualificacions despectives.

Ací estudiem l'exemple d'un autor que forma part d'aquesta dicotomia. Integrat en el corrent literari de postguerra, hem d'examinar les condicions sota les quals va escriure. La repressió social, lingüística, ideològica d'aquells anys, són fets que portaren als autors d'una de les tendències a emmudir. Sols després, conforme passa el temps, comencen les primeres manifestacions, totes elles marcades per un caire popularista (o populista), tot i tenint en compte el lector, aquell a qui va dirigida l'obra. Les classes socials altes i acomodades no consumeixen literatura, a més la situació social no aconsella massa el tracte directe amb elles. Per tant queda el poble com l'única eixida a la qual els autors es poden agafar. Així hauran d'ajustar la seua temàtica, llengua i estil, a les exigències i condicions que demane el poble. Cas simptomàtic és que Carles Salvador, el més agosarat i lluitador dels poetes renovadors durant la disputa avantguardista, opte en l'època de postguerra per una literatura de temàtica popular.

(18) Ferrando, Antoni, op. cit. pàg. 55.

(19) Ferrando, Antoni, op. cit. pàg. 56.

La poesia esdevé essencialment comunicació. Els autors es veuen entre la necessitat d'escriure poesia i la d'arribar a l'interlocutor, fer-se entendre. Necessiten autojustificar-se, justificar la seua tasca, i per fer-ho s'agafaran al lector, el qual els és necessari i els ha de donar la força suficient per continuar escrivint, sempre en valencià, clar.

Es just en aquestes condicions parlar de decadència literària de postguerra en les lletres valencianes? o potser no seria més correcte parlar de pervivència literària (ús de la llengua a nivell literari) produïda gràcies a aquests autors, que damunt ni tenien formació, tant social com literària, ni tradició, ni cap suport oficial? Personalment crec que per a parlar de decadència literària, les causes que l'han produïda, han de ser exclusivament pertanyents a l'àmbit literari. No es pot aplicar aquest mot quan en l'enfonsament de la literatura d'una llengua hi juguen un paper fonamental fets extraliteraris. Al període de postguerra es produeix una barreja dels dos tipus de causes.

Crec que la situació està prenent camins més clars i sofisticats que en un principi i que fins i tot ens cal una reflexió més profunda al voltant d'aquesta etapa literària nostra.

En tot cas el que no pot fer és desqualificar aquests escriptors, o millor dit, qualificar-los d'ínfims amb els arguments d'una escassa qualitat i una mediocre temàtica. No demanem peres a l'om. Res no es pot traure del seu context perquè perd el sentit. No és possible estudiar-los sense tenir en compte els antecedents lingüístics i literaris i la situació en què es mouen. Ells en són la conseqüència; són el producte d'un explosiu "cocktail" entre literatura i societat valencianes de principis de segle, però que malgrat això, no tenen cap valor negatiu, sinó que més bé aconsegueixen una tasca fonamental en un determinat moment. Josep Iborra certifica i s'acosta a la idea quan afirma "Mai no els agraiem prou que, almenys ells, li donassen a la llengua una possibilitat d'expressió artística" ⁽²⁰⁾. Altra cosa és que amb el temps s'esdevinguera anacrònica i fins i tot entorpidora.

Ara traslladem el cas al nostre autor: és ben cert que es tracta d'una persona tremendament culta, ja hem dit que posseïa dos doctorats, en canvi, opta per una literatura eminentment popular. Quines són les raons que expliquen aquest fet? Era la seua una literatura populista o popularista? Certament caldria un estudi més a fons de la seua vida i la seua obra per començar a emetre judicis. De moment ens mantindrem en el camp de la imparcialitat literària que no lleva una certa passió cap a la seua persona. Però sí ens arriscarem a afirmar, després d'una reiterada exposició de condi-

(20) Iborra, Josep, "La poesia política valenciana, 1930-1939", dins "Arguments", n.º 1, València, 1974, pàg. 191-199.

cions socials, polítiques i lingüístiques, que aquesta poesia simplement popular (emprarem el terme neutre), era l'única possible en aquella època.

Si a més tenim en compte la possibilitat d'un corrent de poesia religiosa, que algun dia esperem confirmar, amb tot allò del "fer-se entendre", arribar a la gent, missió evangelitzadora... a mossèn Pla no li quedava altra possibilitat que no fos la temàtica popular, dirigir-se al poble, amb qui ell més tractava. Però són massa coses les que cal examinar, per a tan poc de temps i tan poc d'espai, i és per això que tan sols aquest estudi és una vaga visió amb finalitat, si més no, clarificadora.

LES PERSONES, ALAQUÀS I LA POESIA

Entre els poemes de mossèn Josep Pla, en destaquen dos per haver estat escrits durant el seu període d'estància al poble. Un és "Tots Sants" (Al amic Bayarri) escrit en 1940 i l'altre és òbviament "Perols d'Alacuàs" (Al perolers "sic" d'allí) escrit en 1941.

"Tots Sants" és un poema de nou estrofes de quatre versos cadascuna en les quals el capellà pren una posició d'espectador i partícep d'un "ritual": anar al cementiri el dia de tots sants. Es doncs, una visió de la gent que s'aplega al lloc sagrat, com si d'una peregrinació es tractara, per recordar els sers absents. Parla de tot tipus de gent, joves, vells, xiquets, marres... fins i tot en la setena estrofa incloeix una invocació personal on desitja que tots els difunts descansen en la glòria de Déu. Acaba amb una invitació al poble a acudir al cementiri, el qual tot ple de gent, la vesprada de tots sants, commou el cor del poeta.

No cal ni dir que les connotacions humanes i religioses del poema, omplen l'eix temàtic del mateix. Donat que està escrit el dia de tots sants de 1940, podem sospitar, no sense fonament, que el cementeri al qual es fa referència és el d'Alacuàs i la gent de què es parla són habitants del poble.

(Al amic Bayarri)

TOTS SANTS

Tots Sants per la vesprada,
camí del sementiri,
tots fem santa jornada:
una anciana du'n siri.

Hom jove un pensament
porta i ella una flor
i el giquet inocent
clavat en mig del cor.

Tots endins nem entrant
moguts per el resort:
s'ou apagat un Mant
i les precés per un mort.

N'hi ha flors d'artifici
junt a flors naturals:
semblen fer de cilici
junt als ai dels mortals.

Enllà la prometuda
du'l romell d'alelís
i aprop d'ell abatuda
jau i es trova felís.

Junt als fills una mare
s'engenolla enllutada
i recen per el pare
d'aquella familiada.

Germans! Per els difunts
que han mort en pau de Déu
que a tots acropa junts
ab sos braços la creu.

Vingau, pleguem les mans
tots junyts i ab acor,
preguem per el germans (sic)
que és la prehuada flor.

Vesprada de Tots Sants...
endins dels sementiri (sic)
moguts d'un sant deliri
tot ple de visitants.

A. 1-XI-40.

"Perols d'Alacuàs" es tracta, ni més ni menys, que d'un homenatge al poble (igual que l'anterior) portat aquesta vegada a terme mitjançant el cant a una tradició molt peculiar per la qual era conegut Alacuàs en tota la comarca, la peroleria. Els perols d'Alacuàs portaven denominació d'orige. Però no sols es tractava d'una tradició, era un ofici seriós molt establert al poble, que, si bé no empleava a tanta gent com el camp, sí a un nombrós sector.

Al poema són vàries les peroleries que es citen; d'elles avui tan sols en queda en funcionament una: "Ja els voràs en ca Serrano/ o en ca Morimos al sol/ o en ca Tàrrrega i Emilio" El capellà demostra una coneixença del procés d'elaboració dels perols i fins i tot dóna mostres de conèixer i haver tractat personalment al tio Pep "el Just", mític peroler d'Alacuàs.

L'estructura temàtica del poema es desenvolupa linealment. Comença citant el procés de transformació de la terra en fang i argila, elaboració del perol, secat al sol, cocció en el forn... és a dir, descriu tot el ritual de fabricació. Després dóna una impressió personal sobre els perols per a passar a tractar, i lloar, personalment els perolers; acaba amb una referència a Déu i una bonica comparació amb l'obra de la Creació de Déu, el fet de que Déu fera a l'home de fang i el fet de que els hòmens facen perols, d'on s'extrau l'efecte creatiu d'ambdós actes i una possible simbologia religiosa del perol.

Per a mi l'efecte del poema és clar; malgrat cantar als perols, allò que es preten és immortalitzar la mà que els produeix, el peroler, el prototipus d'habitant d'Alaquàs, concret d'aquest poble, i per extensió a tots els seus habitants. La peroleria, en caracteritzar-nos, també ens diferenciava de la resta de pobles. Es com una simbologia; podríem dir que el símbol d'Alaquàs és el perol. En aquell temps era habitual caracteritzar als pobles per l'objecte que més es produïa; així trobem els casos d'Alaquàs el perol, Torrent la granera, Aldaia el palmito... com també era característic fer-ho amb els menjars. Cantar al perol és fer-ho a l'essència del poble, a la seua espiritualitat.

(Al perolers "sic" d'allí)

PEROLS D'ALACUAS...

Desgrunada, roja en l'aigua
l'argila de fer perols,
pareix el aigua que abaixa
de pluja per los sequiols...
quan en la basa l'ameren
i va desfent-se el tarrós.

Ja xemorà l'amontonen
i a pilots posen al torn,
i entre'ls dits la reconvexen
fins a tancar fent-ne bols,
que per el C. que fan boca,
s'achaten com a borriols...

Oberts després els barniçen,
i a secar posen d'adob...
i amontonats en pileres,
els cohuen bramant el forn...

Che que bocanà de fum!!!
espés, negre, brillant, roig...

Che quin ascua! quina calda!
sempre els perols en el foch.

Qui ho diguera si no ho vera:
tan fràgils que'ls pobrets són...

- No has esta en casa el Justo?
has vist fachenda i brahons...
i dius que no es necessita
forsa per a fer perols?

- Calla, che, que per a fer-los
tots ajustats i redons,
ni val arrest, ni val forsa;
puix lo que val... és passió.
Si no ho vera, no ho creguera,
sempre els perols en calor!...

Ja els voràs en ca Serrano,
o en ca Morimos al sol,
o en ca Tàrrega i Emilio
hon pa secarlos d'adob,
hi ha grans patis i replases
i per a cohurels... mil forns!!!
Puix si fent de fang al home,
Déu posà d'alé e calor,
per a fer tans perols buits
els hòmens posen... passió...

Amb tot açò, es descobreix darrere el poema una persona sensible, sentimental, lúcida i de gran cor que volia així expressar el seu profund agraïment al poble que l'havia acollit en uns anys tan difícils.

Però el poble també estava molt agraït amb ell, i se'l mirava amb ulls d'excepcionalitat. Per afirmar açò només cal parlar amb algunes de les persones del poble que el van tractar personalment; aquestes usen una adjectivació molt encomiàstica per descriure'l espiritualment: "piadós", "místic", "cordial", "caritatiu", "amable" i "molt valencianista" són només alguns exemples dels adjectius que empren per a parlar d'ell. Particular estima és la que li té la família "Alós", amb els quals va viure amagat durant els anys de guerra i amb els que després va mantindre una estreta relació fins la seua mort.

Malgrat aquests casos, el record del capellà no és al poble i per tant cal refrescar la memòria.

L'escassa informació sobre la seua persona i sobretot de coneixement de la seua producció poètica, fan que aquest treball no siga un estudi a fons i exhaustiu de la seua obra, com tampoc no ho és de la seua vida. És per tot això i per més, que aquest treball es presenta com una primera approxi-

mació a mossèn Josep Pla, que, si més no, serveix d'introducció al projecte d'estudi de la seua obra completa que el descobriment d'uns textos inèdits, que tant de bo puguen ser publicats algun dia, m'ha fet engegar. La qualitat humana del personatge i l'interés literari i lingüístic de la seua producció, em semblen raons suficients per intentar-ho.

AGRAÏMENTS PERSONALS

No puc acabar aquestes ratlles sense citar a aquelles persones que d'una forma o altra m'han ajudat en l'elaboració d'elles i per la qual cosa els estic profundament agrait: D. José M.ª Pla Girbés, també D. Pascual Andrés Legua, D. Vicent Martí i la família Alós, fonts impagables d'informació oral. Gràcies a D. Antonio Pastor per deixar-me consultar els arxius parroquials, a Josep Antoni Murillo i a Josep M.ª Amores per haver-me ajudat en la recerca d'informació, i a Antoni López per les seues consideracions.

BIBLIOGRAFIA

- Vicent Simbor i Roig, *Els fonaments de la literatura contemporània al País Valencià (1900-1939)*. Institut de Filologia valenciana-Publicacions de l'Abadia de Montserrat. Barcelona, 1988.
- Joan Fuster, *Antologia de la poesia valenciana (1900-1950)*, 2.ª ed. Eliseu Climent, editor, València, 1980.
- Enric Ferrer, *Literatura i societat. País Valencià, segle XX*, Eliseu Climent, editor, València, 1981.
- Antoni Ferrando, "La literatura popularista al País Valencià durant la Decadència. El segle XVII", dins *Estudis de Literatura Catalana el P.V.*, Alacant, 1987.
- Carme Gregori, "La discussió avantguardista valenciana" dins *Miscel·lània Antoni M. Badia i Margarit*, 6. Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1987.
- Josep Iborra, "La poesia política valenciana, 1930-1939", dins "Arguments", n.º 1, València, 1974.
- Fitxa personal d'en Josep Pla. N.º 698, Arxiu Col·legi de sant Tomàs.
- "Butlletí Oficial de l'Arquebisbat de València", època III, vol. 16 -1975- Marc, n.º 2935, pàg. 228-229.
- Arxiu Parròquia Ntra. S.^a de l'Assumpció, Alaquàs.